

Пріоритетні напрями впровадження інформаційних технологій в публічних бібліотеках України

Інформаційна сфера, що швидко розвивається, нинішні технології мають величезний вплив на більшість складових розвитку суспільства, серед яких: політична, економічна, соціокультурна, а також решта складових розвитку суверенної країни, а інформаційні ресурси, за сучасних умов – системоутворюючий фактор її життєдіяльності.

Процес розвитку систем інформаційних обмінів електронними інформаційними ресурсами сприяє певним реформам у бібліотечній системі України. Постає питання необхідності розробки інноваційних методик управління електронними інформаційними ресурсами в бібліотеках. Однією з проблем є організація використання електронних інформаційних ресурсів.

В епоху панування електронних інформаційних технологій, в умовах становлення суспільства знань є актуальним пошук оптимального шляху для задоволення інформаційних потреб користувачів бібліотек (сучасних інформаційно-аналітичних центрів).

Величезний внесок в аналіз інформаційних процесів постіндустріального суспільства зробили вітчизняні науковці за останні 10 років, наголошуючи на значенні бібліотечних установ у задоволенні інформаційних запитів користувачів.

Аналіз наукових джерел переконує, що проблеми розвитку сучасної бібліотеки постійно перебувають у центрі уваги бібліотекознавців, їхні теоретичні концепції становлять методологічну основу дослідження.

Загальнотеоретичні аспекти цієї проблематики досліджені в роботах С. Кулешова, В. Пашкової, М. Слободяника, А. Чачко. Питання модернізації інформаційно-бібліотечних ресурсів і технологій розглядалися у працях Л. Костенка, Т. Павлуші, М. Сенченка, А. Чекмарьова; інформаційно-бібліотечних ресурсів Інтернет – Л. Філіпової; реклами як комунікативної системи бібліотек – О. Кашкарьової; маркетингових принципів управління діяльністю бібліотек – Л. Петрової та Г. Саприкіна; І. Давидової, яка вивчала моделі трансформації бібліотеки та її роль в інформаційній структурі.

У сучасних умовах дедалі більшого значення набувають і реалізація проблеми загальносуспільної інформатизації, створення якісно нового ареалу інформаційних обмінів усередині суспільства, в якого існує потреба у прискоренні обігу інформації. У зв'язку з цією потребою зростає попит на масиви нової інформації. Оперативна обробка зумовлює використання електронної інформації для поступу суспільства в Україні.

У період пандемії COVID-19 (2020–2021 рр.) публічні бібліотечні установи впровадили дистантні методи роботи, як найбільш перспективної; напрями подальшого розвитку бібліотек у майбутньому. Крім того, існує потреба в урізноманітненні та удосконаленні активних форм інформаційно-аналітичного обслуговування всіх категорій користувачів і активізувати роботу бібліотек як сучасних інформаційних центрів, а також закріпитися на інформаційних ринках у сприятливий для цього час.

Продовжуються роботи з оцифрування фондів бібліотек, оперативного введення в суспільний обіг, насамперед, певної частини, що є гостро необхідною для вирішення актуальних проблем, серед яких – проблеми суспільного розвитку, вітчизняного наукового поступу, формування національних духовно-ціннісних орієнтирів, патріотичного виховання нових поколінь українців. НБУ імені Ярослава Мудрого поступово стає ефективною ланкою між глобальними масивами електронної інформації і сучасним користувачем, розвиває сутність та методи комунікаційної взаємодії між бібліотеками як акумуляторами між знанням та суспільством.

Процес розширеного виробництва інформаційних ресурсів став однією з найбільш помітних і суттєвих рис 4 етапу цифрової революції, починаючи із 2020 року. Позитивна динаміка зростання обсягів виробленої суспільством інформації, удосконалення інструментів керування інформаційними потоками, подальше глибоке проникнення нової інформації в соціальну структуру та інформаційну сферу суспільства відкрили нові можливості в реалізації продуктивних сил суспільства, зростання його інтелектуального та духовного потенціалу.

Бібліотеки потребують значних трансформацій для інтеграції у світове інформаційне суспільство. Існує необхідність впровадити електронні інформаційні технології у сучасну бібліотечну діяльність. А також активно впровадити бібліотечні установи у мережу сучасних соціальних інформаційних комунікацій. «Бібліотеки потребують фундаментальних змін у комплектуванні, опрацюванні та зберіганні бібліотечних фондів, нових принципів формування бібліотечних електронних ресурсів, особливої уваги до інформаційно-аналітичного ресурсу як продукту нової якості, виробленого самими бібліотеками як інформаційними центрами загальносуспільного значення» [6, с. 4].

Основним показником розвитку бібліотек та центрів інформації є рівень достовірності інформаційних ресурсів, їхня якість та ефективність задоволення інформаційних потреб користувачів.

Завдяки стрімкому науково-технічному прогресу, обумовленому розвитком електронних інформаційних технологій, виникла потреба в систематизації інформаційних

потоків та ресурсів. Відповідно до актуальних напрямів суспільного розвитку в бібліотечних центрах виник комплекс нових функцій інформаційних технологій:

розширення можливостей реальної участі широких верств населення у соціально-економічних і політичних процесах;

забезпечення соціально-економічної і політичної інтеграції суспільства;

сприяння утвердженню і реалізації системно-синергетичної моделі соціального партнерства;

оперативне реагування на зміну орієнтації громадської думки;

цілеспрямований збір інформації з метою впливу на громадську думку;

штучне системно-синергетичне моделювання соціально-економічних відносин;

створення корпоративного іміджу фірм та їхніх керівників.

Інформаційні технології здійснили революцію на етапі становлення інформаційної сфери суспільства знань, створили умови для світових інформаційних обмінів, а також задали вектор на об'єднання інформаційного суспільства у єдиний інформаційний простір. У бібліотечному напрямі необхідні істотні зміни щодо стратегії управління інформаційними ресурсами та визначення методики упорядкування в них зростаючих масивів інформації.

Інформація сьогодні є стратегічним ресурсом поряд із фінансами, енергетикою, вона слугує забезпеченню цивілізаційної єдності.

Сучасні бібліотеки якісно змінюють традиційні підходи до інформаційно-бібліотечного обслуговування, формуючи нове електронне інформаційне середовище шляхом створення колекцій електронних ресурсів, оцифрування фондів. Перевантаженість книгосховищ і неможливість підтримувати в них стабільну температуру і вологість сприяють поступовому руйнуванню безцінних видань, які можуть бути втрачені для прийдешніх поколінь. Через зношеність довоєнного фонду архіви не можуть в повному обсязі задовольнити потреби користувачів [9, с. 2].

Бібліотечні установи запропонують авторам прямий доступ до мільйонів читачів з можливістю краудсорсингового перекладу різними мовами. Цей зв'язок між автором та читачем дозволить стимулювати авторів ослабити авторські права для максимального доступу читачів до матеріалів через бібліотеки. Серед можливих варіантів доступу буде скачування або онлайн доступ. Безлімітний доступ стане нормою, зберігання буде надзвичайно дешевим, тому бібліотеки збережуть архівні цифрові копії даних для збереження доступу в майбутньому.

Домінуюча ідея бібліотеки як сьогодні, так і в майбутньому – залишатися вільною та надавати відкритий доступ до всієї інформації. Якщо ця ідея не залишиться домінуючою, комерційні альтернативи загрожуватимуть майбутньому бібліотек [7, с. 3]. Наявні нині

бізнес-моделі для електронних книг намагаються керувати ліцензіями, що дуже відрізняються залежно від видавця та дистриб'ютора. Хоча ми живемо у інформаційній ері, але жодна бізнес модель досі не пропонує найкращих умов для бібліотек.

Серед новітніх форм соціокультурної роботи бібліотек набирають популярності: бібліофреш, айс-стопер, літературний пінг-понг, бібліоквест, альтанка з книгою. На думку Т. Вилегжаніної, глобальні зміни, що відбуваються в українському суспільстві, спонукають фахівців різних галузей розвивати інноваційну діяльність. Застосовувати бібліотечний краудсорсинг, тобто, залучення до діяльності бібліотеки талановитих та ініціативних людей, які мають здібності до креативного мислення та пошуку інноваційних ідей [4, с. 4].

Створення позитивного іміджу та гарної ділової репутації установи неможливе без використання зв'язків із громадськістю (PR). PR займаються пошуком ресурсів та спонсорів, налагоджують зв'язок між бібліотекою та владними структурами, спонукають до дифузії інновацій. О. Білик вважає, що сьогодні бібліотеки України здійснюють системну діяльність щодо популяризації книги в електронному середовищі за допомогою буктрейлерів, віртуальних книжкових виставок, віртуальних музеїв, скайп-вечорів, літературних віталень, тематичних медіа-проектів, електронних бібліотек, QR-кодів [2, с. 16].

Також з цією метою бібліотеки використовують соціальні мережі та власні канали на YouTube, інтерактивні форми підтримки інтересу користувачів, зворотний зв'язок на веб-сайтах установ. Отримання статистичних даних відбувається за допомогою методів веб-аналітики, серед яких: аналіз відвідуваності, бенчмаркінг (наприклад, дослідні ресурси Alexa, Google Trends), юзабіліті тестування, аналіз поведінки відвідувачів на сайті; активізують співпрацю з регіональними онлайн-ресурсами та всеукраїнськими медіа для віртуальної популяризації власних фондів [2, с. 17].

Обласні універсальні наукові бібліотеки (ОУНБ) по всій Україні розвивають власні електронні бібліотеки, наповнюючи їх рідкісними виданнями та повнотекстовими версіям творів друку з дотриманням законодавства України про авторське право. О. Богданова зазначає, що, починаючи з 2012 року, зростає інтерес з боку бібліотек до електронних рідерів. Уже понад 8 років компанія RocketBook співпрацює з бібліотеками по всьому світу [3, с. 17]. Використання рідерів має на меті залучення молодшої аудиторії до користування бібліотечними фондами.

Розвиток цифрових технологій дав змогу: акумулювати в єдине ціле всі види документів та інтегрувати їх у світовий простір, отримувати інформацію і надавати її незалежно від географічно-часових меж, оперувати величезними масивами інформації, співпрацювати в інтерактивному режимі з іншими бібліотеками та користувачами.

Оцифрування інформації в ідеалі забезпечує збереження раритетів для майбутніх поколінь. Більше того, відкриваються абсолютно нові можливості поширення унікальних матеріалів, що існують лише в одному екземплярі.

На базі проекту створено: страховий фонд електронних колекцій рукописних і стародрукованих видань, а також електронний каталог на фонд. Електронна бібліотека надає вільний віддалений доступ до контенту з використанням Інтернету. Видання, що знаходяться на межі повного руйнування, підпадають під першочергове оцифрування з метою збереження та доступності. Спеціально для користувачів у приміщенні Національної історичної бібліотеки України організовано електронний читальний зал. «Зокрема, відскановано пам'ятні книжки губерній та округів, історико-статистичні описи церков та парафій, видання з колекції Митрополита Флавіана тощо» [8].

Отже, одним із пріоритетних напрямів розвитку електронних інформаційних ресурсів публічних бібліотеки є формування державного депозитарію, який є навігатором у масиві наукової інформації. Інформаційні ресурси, вміщені у цьому електронному архіві доступні користувачам з будь-якої точки доступу. О. М. Грамм вважає, що стрімкий розвиток інформаційних технологій став спонукою до того, що сучасне покоління знайомиться з бібліотеками за допомогою їхніх веб-сторінок, оскільки використання їх надає вільний доступ до книгозбірні усім охочим, а також дає змогу збільшити коло користувачів та послуг [5, с. 155].

Електронна бібліотека «Історична спадщина України» – проект з оцифрування рідкісних видань фонду Національної історичної бібліотеки України. Проект реалізовано з 2011 р. у співробітництві з Молодіжною громадською організацією «Асоціація молодих науковців «Інтелектуальне лідерство», компанією «Електронні архіви України» та Українською бібліотечною асоціацією за підтримки Міністерства культури України. [8].

Розвиток соціокультурного середовища тісно пов'язаний з інформаційним забезпеченням науковців сфери науки та мистецтв. Наукове збагачення фахівців цієї сфери потребує інформаційного забезпечення масивами документів з бібліотечних фондів. В. Абакумова та Н. Литвиненко вважають, що недостатня координація інформаційно-обмінних відносин, керованість інформаційними потоками, обмеженість у коштах – ось основні причини відсутності в наукових бібліотеках видань не тільки зарубіжних наукових організацій, а й національних [1].

Так, до прикладу, основні напрями діяльності НБУ імені Ярослава Мудрого представлено розділами на сайтах: головна (містить новини); про бібліотеку (структура бібліотеки, історія, інші відомості про установу); новини і події (представлені минулі та

майбутні заходи в бібліотеці); корисна інформація; електронна бібліотека «Культура України»; бібліотечному фахівцю; блог; контакти. Веб-сторінка надає максимально повний доступ до інформаційних ресурсів бібліотеки, а саме: електронного каталогу, електронної бібліотеки, віртуальної виставки нових надходжень, посилання на зовнішні Інтернет-ресурси. Цей досвід уже підтримали й інші публічні бібліотеки різних рівнів.

Список джерел:

1. Абакумова В. І. та ін. Ресурси ВНЗ України з інформаційно-бібліотечного забезпечення сфери культури та мистецтва / В. І. Абакумова, Н. К. Литвиненко // *Вісник Харківської державної академії культури*: зб. наук. пр. / за заг. ред. В. М. Шейка. – Харків : ХДАК, 1999. – Вип. 41. – 2013. – С. 221-227. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=hak_2013_41_29 (дата звернення: 20. 10. 2021)
2. Білик О. Електронні ресурси бібліотек України на допомогу читанню [на сайтах, в блогах] / О. Білик // *Бібліотечна планета*. – 2017. – № 1. – С. 16-21.
3. Богданова О. Цифрові технології і читання [за допомогою яких носіїв читають люди сьогодні і чи вплинуло це на бібліотеки] / О. Богданова // *Бібліотечна планета*. – 2017. – № 2. – С. 16-18.
4. Вилегжаніна Т. Інновації в новій парадигмі діяльності бібліотек / Т. Вилегжаніна // *Бібліотечна планета*. – 2017. – № 1. – С. 4-5.
5. Грамм О. М. та ін. Електронні ресурси бібліотеки як засіб надання інформаційних послуг (із досвіду роботи книгозбірні КДПУ) / О. М. Грамм, О. М. Кравченко, О. О. Лебедюк // *Бібліотечний Меркурій*. – 2019. – Вип. 2. – С. 154-163. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/libmer_2019_2_14 (дата звернення: 20. 10. 2021).
6. Онищенко О. С. та ін. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2011. – 235 с.
7. Плессі дю Ж. та ін. Проривні технології та бібліотеки майбутнього: чи можуть бібліотеки формувати майбутнє електронних книг? : (8-16 червня 2013 р. м. Судак) : матеріали Двадцятої ювілейної Міжнародної Конференції "Крим 2013" / Ж. дю Плессі, Є. Барчик // *Бібліотеки та інформаційні ресурси у сучасному світі науки, культури, освіти і бізнесу*. – Судак, 2013. – С. 1-4. – URL: <http://gpntb.ru/win/inter-events/crimea2013/disk/057.pdf> (дата звернення: 20. 10. 2021).

8. Проєкт розбудови електронної бібліотеки «Історична спадщина України». Національна історична бібліотека України : веб-сайт. URL: https://nibu.kyiv.ua/pages/projects/rozbudova_eb_isu/ (дата звернення: 20. 10. 2021).

9. Шульженко С. Перенесення на альтернативні носії інформації як засіб збереження бібліотечних фондів / С. Шульженко // *Вісник Книжкової палати*. – 2007. – № 10. – С. 28-29. URL: http://ukrbook.net/DAD/publ/Shulzhenko_10_2007.pdf (дата звернення: 20. 10. 2021).